
Artikelen

WENDING

(Harrie Grondijs)

Een fijn geschilderd portret van Alexander Rueb

'Zeg het eens gauw, kerel!'

'We gebruiken het palet en de mar-
terharige penselen van Carel Balgrit-
te. Veel lokale kleurtjes maar toch
een overheersend groenig atmosfeer-
tje. Je ziet de man door de geopende
balkondeuren van zijn tijdelijke
onderkomen aan de Riouwstraat in
Den Haag. Hij zit achter zijn schr-
ijftafel. Hij wendt zich half af van
zijn werk en staart naar buiten, als
hoorde hij net een vreemd gerucht.

De handen rusten ontspannen naast
elkaar op een stapeltje paperassen.
De uitvoerige vitrage-partij wappert
in pronkend meesterschap. Op de
schouders van Alexander Rueb
(want, natuurlijk, hij is het) *'valt nu
laat en schuin de schaduw des Iwan-*

Het gezichtspunt van de kijker is
hoog. Over het dak van het pand
heen dwaalt onze blik over de rosse
daken van de stad waarvan in de
verte een gedeelte door zware rook-
wolken aan het zicht onttrokken
wordt. Enkele velletjes dwarrelen
van het balkon naar beneden zonder
dat de goede man het bemerkt. Op
straat loopt een uit de kluiten gewas-
sen jongeling omhangen met Möbi-
us-achtige papierslingers. Hij pro-
beert wat van de velletjes op te
vangen, meer uit baldadigheid dan
uit wetenschappelijke nieuwsgierig-
heid, - naar ik hoop dat de kijker
vreest.'

'Is er nog wat te lezen? Wat staat
erop?'

'Neem de loep en kijk zelf. Lees

maar hardop voor.'

17 Maart 1945

Geachte heer Selman,

Ook U wil ik de Jobstijding niet onthouden: op 3 Maart bij de vrese-lijke catastrofe van het Bezuiden- houtkwartier, is de gehele biblio- theek met zijn zeldzame exemplaren en rubrieken, met zijn schilderijen en plaatwerk, zijn archieven, tegelijk met mijn schaakboeken, kunstverza- melingen, complete kantoorinstalla- tie en al mijn materiaal, door de vlammen weggevaagd. Mijn levens- werk is daarmee mij ontnomen en ik heb de wroeging, dat ik de schat- ten van Vijzelaar, Olland, Oskam, De Scheveningse Schaak Societeit enz. (Strick van Linschoten) onder mijn beheer heb zien verloren gaan. Had iedereen maar het zijne gehou- den.

Ik ben te oud om opnieuw te begin- nen en ook te zeer ontmoedigd [...] Ook van de FIDE is geen enkel stukje papier gered; dit gaat mij echter niet zozeer aan 't hart als mijn cultuurmonument, het N.S.G. [...].

'Humm, conceptueel-postmoderne weet ik wat....'

'Nee, ik zou het karakter van dit werk veeleer samenvattend-allego- risch noemen: het Grimshawse snijpunt van 's mans levenslijnen. Bovenal een een-man-natie van zijn schaakuniversum. Kijk maar een naar dat ander velletje vlak boven die graaiende vingers bij die holle Munch-kop. En voorlezen maar weer!'

4 November 1945

Geachte Heer Selman,

[...]In dit verband wil ik U thans, ook na het heengaan van S. van L. een "geheim" openbaren.

Ik ben reeds lang bezig een tekst samen te stellen onder de titel "de Schaakstudie". Natuurlijk gaat het mij als Uw hooivork en overschat ik

mijn vermogens. Het zou een werk worden in vijf delen. Maar een deel ligt nog braak en de vier andere bevredigen mij nooit. Ik ben als Torquato Tasso, van wie Goethe laat zeggen: er kann nicht enden, nicht fertig werden. Ik stel mij niet voor, het nog bij mijn leven gedrukt te zien, laat staan, dat het ooit ver- koopbaar is. Maar ik hervat, nu weer, deze oude liefde met aangebo- ren koppigheid en eigenwijsheid [...].

'Draai het schilderijtje een slag en lees door.'

[...] Nog iets. Mijn werk is zeer eigenaardig, eclecticisch (niet alle stof is met dezelfde zorg behandeld), hier en daar gewaagd en revolutionair op het onzinnige af. Ik beschik niet over de wetenschappelijke stijl van Ber- ger, Murray, de Bilguer, of de systematiek van Weenink, en mijn zwakke punt is de probleemstudie! Het wordt geen standaardwerk. Men zal het als geheel en in de onderde- len afkeuren. Toch ben ik er niet van terug te brengen, het in mijn geest voort te zetten en er van af te zien omtrent de hele opzet en alle details te rade te gaan bij allen...

'Dat is het.'

'En dat gekronkelde wapperding? Ik zie de letters gen...na...s...'

'Verder weet ik het ook niet hoor! De volgende keer behandelen we GRETA BERGEN-FRID MET VISSEN- HOED.'

Uit het rijk der Schaakstudie:

Dwangzetten

Alexander Rueb

Men zou kunnen beweren, dat dit begrip onbegrensd is; komt niet feitelijk elke zet onder een zekere dwang tot uitvoering? In de partij is men gedwongen, althans gedrongen, de beste voortzetting te zoeken, in elk probleem gaat zwart door dwang

te gronde.

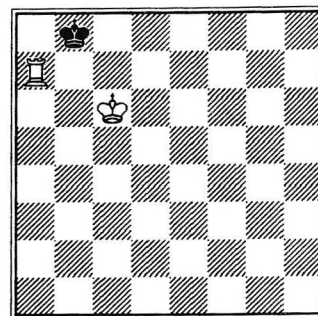
Maar een zo omvangrijke definitie zou elke wetenschappelijke ordening tarten en wij streven mitsdien naar beperking van het begrip en naar strenge omlijning daarvan.

Op studiegebied schijnt de volgende indeling aannemelijk.

Een dwangzet is een zet die de tegenpartij tot een minder goed antwoord dwingt, die zijn voorraad goede zetten uitput.

Het doel van de dwangzet is dikwijls geen ander dan de tegenpartij zonder wijziging overigens in de stand aan zet te brengen.

1. Allereerst denken wij hier aan de tempozet; feitelijk een wille- keurige zet, die gedaan wordt alleen om de zetplicht na te komen, maar waaruit voor de tegenpartij, die daarna zetten moet, moeilijkheden rijzen. Het eenvoudigste voorbeeld van een tempozet, zoals wij die opvatten, is wel de zet Ta7-a6 in de stand:

De tempozet is niet te verwarren met de tempowinstzet, die geen dwangzet is, maar een voorsprongs- zet, die o.a. een rol speelt bij het inhalen van een vrije pion door de koning of elk ander stuk. Zijn tegen- deel is de tempoverlieszet, die dat inhalen belemmert.

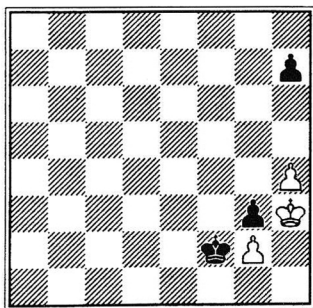
2. Ten tweede komt hier de belangrijke en omvangrijke opposi- tiezet in aanmerking.

De oppositie koning-vs-koning is allengs, dank zij jarenlange diepzin- nige onderzoekingen, wel geheel doorgrond, al beheersen nog slechts weinigen dit moeilijk gebied.

3. Maar er is andere oppositie:

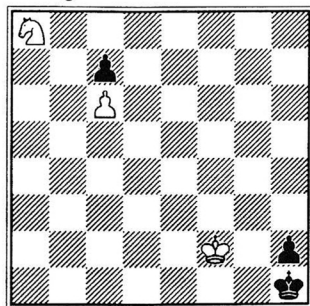
er zijn studies, waar de strijd gaat tussen de koning en andere stukken of tussen andere stukken onderling. Er is een stand waarin zwart slechts twee goede zetten heeft: Kd8-d7 en Ta6-a5 (vice-versa!), een wit paard heeft vrije toegang tot c5 en c6. Moet zwart nu spelen op een ogenblik, dat het paard op c5 of c6 staat, dan komt zwart in zetzdwang: met Pc5, als de stukken staan op a5 en d8 en met Pc6 als die stukken staan op d7 en a6. Wit kan die zetzdwang altijd forceren: het geheim ligt in het oneven aantal zetten, dat het paard nodig heeft om van c5 naar c6 (of andersom) te komen, terwijl de zwarte stukken een even aantal zetten doen. Men vergelijk hiermee de bekende driehoeksbenutting uit de koning-vs-koning oppositie.

Buiten deze groepen voorzets-verwisselingszetteren zijn nog tal van dwangzetteren aan te wijzen, die *een wijziging van de stand* meebrengen en als volgt misschien het best ingedeeld kunnen worden. Zij dragen een **verdedigend** dan wel een **aanvallend** karakter. Zuiver **verdedigend** is de *patdwang*-zet: wit dwingt zwart hem, wit, pat te zetten.

Zwart, die aan zet is, moet gedwongen h7-h5 opspelen, waardoor wit pat is (zwart mag nog van geluk spreken, dat hij deze zet heeft, maar wit eveneens, dat niet hij aan zet is!).
4. Ook de *patafweerset* zou

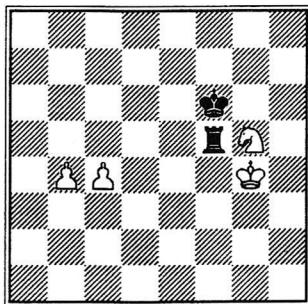
men verdedigend kunnen noemen: wit dwingt zwart tot opheffing van een pat, waarmede zwart zich dacht te verdedigen:

Pb6 dwingt tot opheffing van het pat. Maar deze opheffing demonstreert echter tevens het vast besluit van wit, aanvallend op winst te spelen.

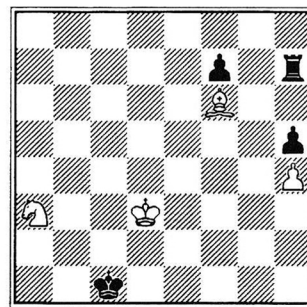
De aanvallende dwangzetteren laten zich gevoegelijk onderverdelen in A] *veroverings-* B] *afdring-* en C] *mataanval-zetteren*.

A1] Een *veroveringszet* kan een reeds aangevallen stuk betreffen.

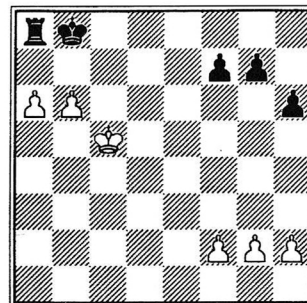

Pf3 dwingt tot Ke6 of g6, waarna Pd4 of h4 de toren verovert. Veroveringszetteren bij nog niet aangevallen stukken kunnen zich voordoen bij pat-staan en bij niet pat-staan van de zwarte koning:

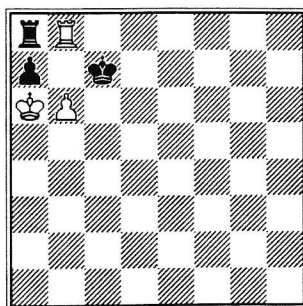
A2] Het eerste is bijv. het geval bij een studie van Rinck. Met Ke2 zet wit de zwarte koning pat; zwart heeft niet anders dan zijn toren op

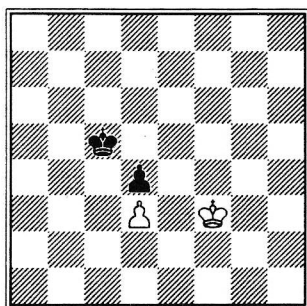
h6 bloot te stellen aan Lg5†.

A3] Het tweede geval is niet zo gemakkelijk toe te lichten, maar het volgende voorbeeld verduidelijkt het. Aangezien Kc8 wegens b7† direkt verliest, is zwart gedwongen zijn pionnen op te spelen. Als die zijn vastgelopen is Kc8 gedwongen, wit speelt intussen met de koning heen en weer tussen a5 en b5 (uit een partij van Steinitz).

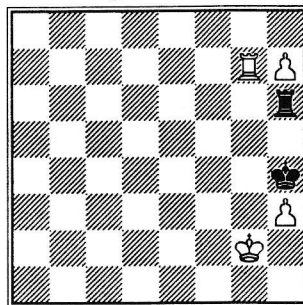
B] Een echte dwangzet is de *afdringzet*: in het algemeen dringt wit zwart weg uit de een of andere verdediging of aanval. Uit de verdediging wordt zwart afgedrongen van:

B1] Een eigen pion, en wel doorgaans door de witte koning, zoals het voorbeeld toont. Dit is feitelijk een geval van toepassing van het oppositie procedé.

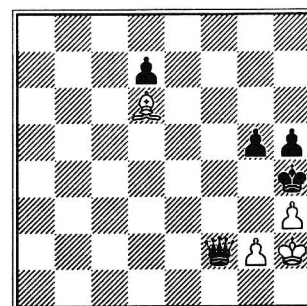
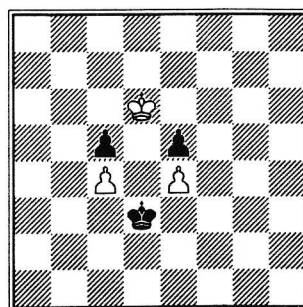
B2] Een eigen stuk. Zie de navolgende stand. Zwart moet spelen: Kxb8, waarop b6-b7 de koning afdringt van de verdediging van de toren (voorbeeld van Lazard).

B3] Wit kan zwart ook van de beheersing van een veld of lijn afdringen, zoals voorkwam in een partij Speijer - van Foreest: Beiden hadden bovendien nóg 4 pionnen die tegen elkaar vastliepen.

Hier was Kh2 de dwangzet, die de toren ten slotte afdrong van de beheersing van de h-lijn; op Th5 volgt mat en op Kh5 volgt Kg3.

B4] Voorts kan wit zwart nog wegdringen uit diens aanval op een wit stuk, of, hetgeen meer voorkomt: B5] uit diens aanval op een witte pion (zie het volgende diagram): wit neemt niet direkt, maar dringt door Kd5, de zwarte koning af van zijn aanval op de beide pionnen.

C] een *mataanvalzet* ten slotte dwingt tot het opgeven van een positie, die tegen mat beschermt. Als voorbeeld diene hier een zeer geliefde stand, door Rinck en Kasparjan om strijd bewerkt en verfraaid, doch die staat op naam van Ameling (1898).

Zwart, aan zet, verliest omdat na de dwangzet Ld6 zijn dame van f2 weg moet, waardoor een der twee mataanvallen (Lg5 en g3) uitvoerbaar wordt. Wij naderen hier de problematiek

Naschrift

- In de marge van het manuscript verwijst Rueb met nummers naar kaarten uit zijn systeem waarvan Selman weet had, maar die mij onbekend zijn.
- Het is interessant dit verhaal uit 1941 te vergelijken met de behandeling van de dwangzet in "de Schaakstudie", grotendeels onder de kop II DOELSTELLINGEN in TIJD, pagina 78 ev. In het boek staat het mechaniek van de zetdwang centraal, terwijl in dit artikel de motivatie als ordenend principe wordt gehanteerd. Zo wordt bijvoorbeeld de mataanval-zetdwang van Ameling in het

boek voorgesteld als een zeldzaam geval van wederzijdse zetdwang, omdat de voorzet inderdaad verliest (1. Lc7?! d5 en zwart wint). Het begrip wederzijdse zetdwang uit de problematiek houdt volgens Rueb in dat wit zou winnen door zetdwang indien zwart aan zet ware, maar wit heeft geen adequate wachtzet en grijpt daarom naar ander manoeuvres.

In de studie zou dit vrijwel onbekend zijn en inderdaad - ondanks de aanzet van Simkhovich is er weinig op dit vlak met evenwichtige presentatie van de twee mogelijkheden.

- Als het haalbare door een catastrofe onbereikbaar wordt, probeert men soms het onmogelijke-bij-voorbaat. De poging tot ordening wordt opgegeven; het verlangen te begrijpen sijpelt over en langs hulpeloze reeksen woorden en zetten.